

частотності, проведених на матеріалі електронних текстових корпусів, які входять до складу мережі The Longman Corpus Network. І хоча колекція з п'яти текстів є досить різноманітною за тематикою, словниковий склад текстів є відносно однорідним, що свідчить про штучну симпліфікацію добору слів при спілкування людини і машини.

Комплексний аналіз лінгвістичних параметрів текстів, що вживаються для тренування користувачів у програмах автоматичного розпізнавання мовлення засвідчив, що переважна більшість слів (близько 80%) мають надзвичайно низьку частотність вживання, що можна легко пояснити оптимізованим підбором слів для тренінгу, який досягається шляхом укладання зв'язного тексту із мінімальним повторенням слів, і, відповідно, збільшенням кількості слів, які будуть вимовлені користувачем у процесі підготовки до роботи із системою розпізнавання мовлення. Вокабуляр згаданих текстів на 95 % складається із спрощеного лексикону сучасної англійської мови, що іще раз доводить гіпотезу про спрощення стратегій спілкування при веденні діалогу між людиною і комп'ютером.

Н. Філіппова, к. філол. н.*

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова (Миколаїв)
УДК 81'33

КОГНІТИВНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ КОНЦЕПТУ „ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА” ЯК СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Тема статті пов'язана з концептуальним аналізом поняття „Прикладна лінгвістика” як основи навчального плану спеціальності “Прикладна лінгвістика” (6.030505 – „бакалавр”, 7.030505 – „спеціаліст”, 8.030505 – „магістр”).

Актуальність зазначеної теми базується на необхідності створення наукообґрунтованої і прагматичної моделі навчання із названої спеціальності.

Як відомо, прикладна лінгвістика з'явилась наприкінці 20-х р.р. ХХ ст., а як самостійна лінгвістична дисципліна вона виокремилася у другій половині ХХ ст., хоч проблеми прикладного характеру (наприклад, створення алфавітів, систем письма, навчання іноземній мові, тлумачення й коментування текстів тощо) мовознавство розв'язувало ще з давніх-давен. Прикладна лінгвістика (ПЛ) – це така сфера мовознавства, яка займається лінгвістичним конструюванням і вирішує конкретні завдання машинної обробки мови та її використання. У широкому розумінні – це моделювання мови, мовлення, породження мови і сприйняття мови, мовного впливу.

ПЛ – це діяльність з використання наукових знань про устрій і функціонування мови в нелінгвістичних наукових дисциплінах і в різних сферах практичної діяльності людини, а також теоретичне осмислення такої діяльності.

ПЛ – це комплексна дисципліна, пов'язана з психологією, філософією, фізіологією, математикою, логікою, соціологією, інформатикою, програмуванням та ін.

Основний корпус функціональних досліджень, які проводилися у надрах ПЛ, врешті, зводилися до описання й моделювання фонетичної, граматичної, семантичної структури наукових, технічних, організаційних, усних та письмових документів, створення словників, тому одне з завдань ПЛ – це побудова формальних моделей, тип моделі вказує на шляхи алгоритмізації. Тільки за допомогою формальних моделей можна автоматизувати обробку даних.

Основний предмет ПЛ – розробка й удосконалення структурних та формальних методів аналізу й опису мови, опис (модель) проблемної області для вирішення конкретної задачі, вивчення й розробка засобів оптимізації функцій мови (якісна характеристика методів ПЛ): комунікативної функції (фатична (контактно-встановлювальна), інформаційна, впливу); соціальної функції (соціолінгвістика, мовна політика, орфографія, орфоєпія, політична лінгвістика, теорії перекладу, машинний переклад, викладання мов, інформаційно-пошукові системи, створення штучних мов, теорія кодування); епістемічної функції (мовна система як засіб збереження та передачі інформації; відображення національної самосвідомості; лексиграфія, комп'ютерна лексикографія, термінологія, термінографія, корпусна лінгвістика); когнітивної функції

* © Н. Філіппова, 2006

(мислення людини, пізнання дійсності, психолінгвістика (афазіологія), комп'ютерна лінгвістика, лінгвістична кримінологія) [1].

Таким чином, кількість та види лінгвістичних задач прикладного характеру важко навіть передбачити, тому що неможливо передбачити всі інтерактивні комунікативні ситуації („людина–людина”; „людина–комп'ютер”) та всіх міждисциплінарних контактів лінгвістики з іншими науками.

На жаль, широка семантична й термінологічна невизначеність цього поняття не дозволяє на сьогодні однозначно відповісти на питання: *Як готувати спеціалістів різного рівня?*

Але нам добре відомо, що людина, по-перше, користується мовою для отримання, обробки, фіксації, збереження, організації, накопичення, використання і збільшення інформації про світ. По-друге, людина обробляє всю цю отриману, оброблену, зафіксовану, збережену, організовану, накопичену інформацію мовою. По-третє, людина використовує мову в процесі своєї комунікативної діяльності, тобто у двосторонньому інтерактивному процесі обміну й створення значення. По-четверте, людина використовує мову для того, щоб несвідомо або цілком свідомо впливати на інших людей. Узагалі сучасне розуміння значення мови для людини й людства полягає в тому, що мова – не просто інстинкт інтелекту, оскільки у ній (мові) заковане людське життя у всій його складності й різноманітті сприйняття.

Таким чином, вже сама роль мови у житті людини вказує на ті блоки знань, які концептуально повинні бути означеними в навчальних планах цієї спеціальності:

- 1) теорія інформації, математичне моделювання, семіотика, лінгвістика, корпусна лінгвістика;
- 2) психологія, моделювання штучного інтелекту, філософія, логіка, психолінгвістика;
- 3) комунікативна лінгвістика, міжкультурні комунікації, переклад;
- 4) комунікативні технології, психолінгвістична діагностика.

Врешті, прикладна лінгвістика – розділ мовознавства, спрямований на розв'язання практичних завдань різних галузей науки й техніки, повсякденного життя людини, суспільства на підставі теоретичного доробку досліджень мови й мовлення.

Зацікавленість прикладною лінгвістикою, яка досить широко проявляється зараз, безсумнівно, пов'язана з атмосферою розуміння цілісності природних і соціальних явищ, що є базою для розвитку світової науки з 80-х років. „Синергетичність (від гр. *synergeia* – спільна дія, взаємодія) – принцип дослідження, згідно з яким предметом аналізу є складні, відкриті нелінійні суперсистеми, що функціонують за рахунок взаємодії їхніх підсистем і перебувають у стані більшої чи меншої рівноваги, а об'єктом – механізми, що регулюють динаміку, самоорганізацію та збереження цих систем. Самоорганізація здійснюється шляхом спільного функціонування елементів і підсистем, які кооперуються задля збереження системи” [2: 508].

Сучасна лінгвістика на початку ХХІ ст. визначає перспективи свого подальшого розвитку. Еволюція нашої науки характеризується як зміна трьох наукових парадигм: 1) генетичної, історичної; 2) таксономічної, системно-структурної; 3) комунікативно-функціональної, прагматичної. Тобто загальною тенденцією сучасного лінгвістичного пізнання є рух від сфери систем до центру всіх цих систем – до людини. Гуманізація мовознавства, поворот до мовної особистості як медіума для проникнення в мову, занурену в життя, зумовили перехід традиційних лінгвістичних дисциплін на новий науково-пізнавальний рівень. Якби ми взяли за мету зробити огляд лінгвістичної еволюції, то могли би побудувати "фрейм", складові слоти якого створили б уявлення про цей концепт "лінгвістика" і показали б його певні системні зв'язки. Так, можна виокремити сім інформаційних блоків:

1. Слово та його значення. Два ракурси аналізу слова: ономазіологічного (номінативно-репрезентативного), що апелює до орієнтації мовної одиниці на ментальний зв'язок із світом дійсності, та семасіологічного (внутрішньоструктурного), який репрезентує слово відносно до інших одиниць мови у лінійному ряді або в парадигматичних ґрунтах (моделювання).

Особливо треба виділити перспективні дослідження конотації: індивідуальний, суб'єктивний аспект, що залежить від особистості мовця, тактики мовленнєвої поведінки, спрямованої до успіху комунікації.

2. Теорія номінації. Творячи слово, номінатор використовує дві мисленнєві операції: від конкретного чуттєвого образу до абстрактного уявлення, а далі на основі пізнання властивостей об'єкта конкретизується структура поняття з огляду на його зв'язки, один із зв'язків включається у мовленнєві відношення і набуває конкретного значення (ментальні механізми творення номінативних одиниць).

3. Психолінгвістика. Когнітологічні моделювання психологічних процесів, що передують мовленнєвій діяльності, мовної людської поведінки, породження мовлення, розуміння мовлення, застосовуючи для дослідження таких когнітивних феноменів, як пам'ять, увага, знання, навчання, методи математичного моделювання і кібернетики.

4. Теорія картини світу. Мовна картина світу як загальна інтеріоризація дійсності носіями однієї мови отримує атрибут національно-мовної. Останнім часом у світі взагалі й в Україні зокрема надзвичайно актуальним стало вивчення різних фрагментів національно-мовної картини світу з огляду на специфіку етнічної свідомості мовців, вплив звичаїв, соціокультурних, фонових знань, традицій, обрядів, вірувань, міфології і т. ін.

5. Функціональний напрям. Функція є основою категоризації концептуальної системи людської свідомості та, зокрема, внутрішнього лексику мовців і, відповідно, мовних явищ, що проявляються у комунікативному акті.

Нині функціонально-семантична категорія визначається як концептуально інтегрована система різнорівневих мовних та комунікативних засобів, здатних виконувати одну спільну функцію.

6. Теорія тексту / дискурсу. Загальною стратегією сучасної лінгвістики тексту є перехід від вивчення текстової інтегрованої структури до аналізу тексту як комунікативної системи, детермінованої такими її складовими, як особистість мовця (автора) у сукупності його психологічних, ментальних, соціально-культурних, етнічних та ін. властивостей; адресат та його рівень сприймання, екстралінгвістичні характеристики двох типів ситуації: того, про що йде мова у тексті, та того, що опосередковує його творення у соціокультурному контексті дійсності. Отже, лінгвістика тексту може найближче підійти до вирішення глобальної мовознавчої проблеми – дослідження мовного відображення менталітету, культури етносу та впливу світової культури на етнічну.

7. Комунікативна лінгвістика. Комунікативна лінгвістика шляхом екстраполяції власного об'єкта — дискурсу — на різні сфери знань склалася у межах теорії комунікації, утворюючи нові мовознавчі дисципліни та їхні суміжні галузі. Формування дискурсу залежить від того, які комбінації виникають під час взаємодії його компонентів, пов'язаних з партнерами комунікації (їхніми комунікативними ролями й інтересами, особистісними характеристиками, міжособистісними стосунками, загальним досвідом та інформованістю), з темою й предметом спілкування, мовленнєвою ситуацією (офіційними та неофіційними обставинами, наявністю чужих, залученістю оточуючих предметів до розмови, супроводженням бесіди діями, можливістю безпосереднього контакту, змогою бачити й чути, а також перешкодами: комунікативним шумом, цейтнотом).

Нарешті, як ми вже зазначили, необхідною умовою для прикладного використання мови є можливість моделювати мовні явища й факти. Відомо, що модель — це логічна конструкція, яка відтворює характеристики об'єкта, модель — це система, яка відображає або відтворює об'єкт, вона може замішувати його й надавати нову інформацію про цей об'єкт. Модель відображає не тільки реальні якості об'єкта, але й нашу точку зору на об'єкт, ті вимоги до відповідності моделі модельованому об'єкту, які ми завжди пред'являємо. Модель обов'язково потрібно перевірити (верифікувати). Лінгвістичне моделювання обов'язково передбачає використання абстракції та ідеалізації.

Іншими словами, модель — це зразок, який є стандартом для подальшого відтворення, це типова схема якоїсь структури чи відношень між елементами структури, це парадигма організації класу лінгвістичних одиниць або їх сукупності, а конструювання моделі — це не тільки один із засобів відображення мовних явищ і процесів, але й об'єктивний практичний критерій перевірки (верифікації) правильності наших знань про мову.

Системність мови полягає в цілості взаємозв'язків між мовними елементами, які відбивають найсуттєвіші ознаки внутрішніх та зовнішніх зв'язків мовного об'єкта. Структурність мови полягає в засобі організації мовної системи, відношень і зв'язків між її елементами. Унаслідок того, що мова системна і структурна, можна будувати модель,

тобто такі конструкції, у яких відтворюється та чи інша реальність, які складаються із взаємозв'язаних елементів, функціонуючих як одне ціле.

Мовна система – це система, що поряд із системними фактами та явищами допускає використання несистемних фактів і явищ, оскільки вона пов'язана з іншими системами. Мовна система – це ієрархічно організована й певним чином упорядкована цільність взаємопов'язаних систем і підсистем (фонетичної, семантичної, граматичної), що перебувають у парадигматичних і синтагматичних відношеннях. Системність і структурність дають змогу стверджувати, що у мовній системі можливе моделювання. Природний світ відображається в мові й моделюється тільки тоді, коли він представлений у вигляді мовних творів (текстів). Мова ж проявляється у функціонуванні в мовленнєвій діяльності (звичайне спілкування, переклад, навчання мови), а отже, моделюються і різні типи мовленнєвої діяльності (моделі розуміння, породження тексту, моделі перекладу, інтелектуальні системи, які використовують діалог на природній мові).

Таким чином, особливістю мовного моделювання є те, що моделюється і картина світу, яку мова представляє, і мовна діяльність, в якій мова функціонує, і мовний механізм, що управляє правилами створення слів, побудови речень, тексту, і мовні твори, які є результатами мовної діяльності [3].

Коли визнати, що з функціональної точки зору прикладна лінгвістика – це „наукова дисципліна, в якій вивчаються і розробляються засоби оптимізації функціонування мови” [1], то особливість прикладного опису полягає в тому, що він орієнтується на конкретні умови, а не на всю мову в цілому. Якщо ж визнати, що найважливішим для прикладного використання лінгвістичних знань є оптимізація, тоді оптимізується, тобто моделюється такий мовний компонент, який потрібний для вирішення конкретної поставленої проблеми, а модель як результат представлення конкретного мовного компонента виявляється тільки одним з етапів прикладного опису, і не викликає сумніву той факт, що сьогодні вся сукупність проблем ПЛІ вирішується за допомогою комп'ютерної обробки даних. Тому інформатика, програмування, експертні системи, бази даних, лінгвістичне забезпечення комп'ютерних систем – це ті галузі знань, що безпосередньо пов'язані з можливістю обробки мовних даних.

Тому, підбиваючи підсумок, слід зазначити, що концептуально основою для створення ефективної навчальної системи може бути концептуальна інтегральна модель, функціональна за спрямованістю, конструктивна за духом, яка може показати місце мови у вирішенні проблем світорозуміння та її участі в пізнавальній діяльності людини.

Література

1. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику. – М.: УРСС, 2001. – С. 7.
2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
3. Філіппова Н. М. Вступ до прикладної лінгвістики: Моделювання у мові: Навчальний посібник. – Миколаїв: НУК, 2004. – 36 с.

ЛІНГВІСТИЧНІ ПОРТАЛИ, ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОШУК

Н. Дарчук, к. філол. н., *О. Сірук*, *В. Сорокін*^{*}
Київський національний університет ім. Т. Шевченка (Київ)
УДК 161.2. 81'33

ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОРТАЛ MOVA.INFO: ТРИ РОКИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Лінгвістичний портал MOVA.info в мережі Інтернет є одним із провідних центрів для всіх, хто зацікавлений у швидкому отриманні якісної інформації про українську мову в контексті як культурного та суспільно-політичного, так і “професійного” її життя. Стаття присвячена: звітуванню про здійснену нами останнім часом роботу; підсумкам опрацювання напрямків розвитку, аналізу продуктивності, пошукам нових ділянок роботи.

Коротка історична довідка. Лінгвістичний портал MOVA.info в мережі Інтернет існує вже більше трьох років. 12 січня 2003 року було запущено першу версію

^{*} © Н. Дарчук, О. Сірук, В. Сорокін, 2006